

*Poté, co rozlišování přestalo, máme
sice exkrementy v galeriích, za to
mír a stabilitu.*

Autor: Stanislav Komárek

Vždy jsem měl neobyčejně dobrý vztah k tradici německé či lépe řečeno kontinentální biologie a byl jsem rozmrzen jejich zánikem a převrstvení mnohem plošší a myšlenkově chudší anglosaskou koncepcí. Bylo mi sice jasné, že takové biologické koncepce, v nich vzrostla řekněme **Portmannova** přírodní estetika či **Lorenzova** klasická etologie, byly jakýmsi způsobem nutně zakořenily v německém myšlení jako celku a po jeho selhání a diskreditaci poslední válkou postupně uschly jaksi „nutně“, nenapájeny už z původních zdrojů. Po vzoru věřících všech denominací jsem si však vždycky říkal, že základní koncepce byla správná a jen politováníhodné deformace a excesy ji překroutily a zničily. Bylo třeba cesty do malajských pralesů, abych si tam uvědomil, že chyba byla hlubší, že evropský a německý vývoj šel k oběma válkám a nacismu zákonitě a německé myšlení zaniklo po právu, byť Portmann či Hesse nejen nikoho neplynovali, ale ani k tomu sebevzdáleněji nikoho neponoukali.

Kulturní úpadek, potlačující, byť nezáměrně, špičky v umění i naukách, oplošťující jazyk a roztácející jen potleskoměry a registry průměrnosti, je přece jen menším zlem, protože zajišťuje v zemi pokoj, byť poněkud nahnílý, a nikoliv neustálý svár (ten se, lépe řečeno, vyžije v „pěně dní“ a nemusí potřebovat větší hlubiny a být znovu „otcem všech věcí“). **Z tohoto důvodu už mi nepříjde líto, že jsem se se svými žáky za několik málo dekád přesunul do kategorie podobající se studiím o klasickém Řecku: Také se zabýváme již mrtvým korpusem spisu v jazyce, kterému skoro nikdo nerozumí, který obsahuje sice mnoho zajímavých myšlenek, ale stává se nepochopitelným i v zemi, kde se tímto jazykem či jeho pozdějšími stádii dosud mluví.**

Píši-li zde „německé“ myšlení, je tím myšleno vlastně celé myšlení kontinentální, byť zejména v oblastech, kde němčina byla alespoň publikačním či pro vzdělance vedoucím jazykem, rozmanité paralely lze nalézt i v Rusku, Francii, i v některých proudech myšlení britského. Sláva i pád německé filozofie i dalších škol, které měly charakter minoritních náboženství, byť se chápaly tu jako akademicko-filozofické, tu jako umělecké, to jako psychologické či všereformátorské, v zásadě spočívala v tom, že jejich zakladatelé udělali ze své osobní mytologie obecně závaznou kosmologii: to se děje částečně logizací, která ovšem nemůže být úplná, musí zbývat ještě něco poezie a slovní magie, aby věc neztratila sílu (tyto tendence jsou i v tradici starořecké, zejména platónské). Ti, kdo tento myšlenkově-básnický svět nesdílejí, jsou vyňati z počtu lidí v užším slova smyslu – jsou to jacísi odpudiví pololidé,

neprobuzení lidé, lidé druhého řádu, podlidé. Status lidství v plném slova smyslu vlastně přísluší jen mistrovi a jeho žákům a smysluplnou reakcí by bylo se k nim buď bezvýhradně přidat (pokud to vůbec lze, rab je rabem jaksi bytostně), nebo je jako vyšší bytosti uctívat. Jedná se o jakousi velice umnou, ale v něčem i zjevně nabubřelou a průhlednou sebeadoraci, Jung by řekl psychickou inflaci – Klímův egodeismus je toho velmi vtipnou, byť asi jen zčásti chtěnou karikaturou (podobné sebezbožnění, ač spíše na celonárodní úrovni s císařem v čele, má zcela nápadné paralely v Japonsku, které vedlo s Německem zcela paralelně vzestup a pád za obrovského vzepětí a vyprodukovalo i srovnatelný typ vzdělaného estetizujícího oficíra s přesným kodexem chování).

Takováto koncepce, kdy je „ten jiný“ ukrácen na lidství, přináší s sebou nutně boj, protože je to jediná cesta, jak si zachovat stopy vlastní důstojnosti, nechceme-li mluvčímu začít rovnou líbat nohy. Boj vzniká i z druhé strany – vždy je nutné ty nehodné i v rámci dosavadní „špičky“ odhalovat a vylučovat (Aušvic byl něčeho podobného až poslední a všem do očí bijící instancí, proces sám však byl rozšířen všeobecně). I kdyby Německo bylo válku vyhrálo, pokračoval by boj, řekněme mezi různými frakcemi SS, nepochybně dál. Nejde totiž o to, udržet kus moci, jde o moc celou, planetární, nebo lépe řečeno kosmickou (Hitler řadukrát zopakoval, že pro nacionální socialismus bude lépe, když zanikne, než aby zvítězil jen na omezeném území), jde o to, kdo bude vzorem, exemplárním jsoucím, člověk „an sich“ (je také pozoruhodné, jak ti nemnozí, v nichž německé myšlení přežívá dodnes, jsou nedůtkliví, svárliví, sebestřední a v mezilidském styku neschůdní, třeba oproti normovaným, neproblémovým a myšlenkově většinou nezajímavým neodarwinistům anglosaského typu, s nimiž se dobře spolupracovat dá). Je zde, trochu podobně jako ve staré Indii, neustále zapotřebí rozlišovat mezi vyšším a nižším a usilovat o stále vyšší mety, v posledku i nadlidství. To vedlo místy k neuvěřitelnému vzepětí myšlenkovému i uměleckému, ale za cenu balancování na okraji propasti a napínání všeho, včetně jazyka, až k prasknutí – některé z květů tohoto počínání jsou čarokrásné, ale i čímsi choré.

Po válce rozlišování mezi vyšším a nižším začalo celosvětově rychle mizet – nejdříve v případě ras, ale pak i v umění a dnes jsou dávno zrušena i oddělení pro studium vyšších a nižších rostlin či vyšších a nižších hub: znalci nižších hub se nepochybně cítili ukrácení na důstojnosti. Hlavním zdrojem podobných distinkcí se celosvětově staly Tolkienovy spisy: je to zcela podobné, jen „povolené“ (je velmi pozoruhodné sledovat osudy „paraněmeckých“ proudů v anglickém myšlení – bylo jich dost, pomysleme jen na Houstona Chamberlaina, byť hlavní protiproud, vázaný na demokratickou tradici, který hierarchie nerozlišuje, se nakonec prosadil). V této souvislosti budiž znovu připomenut Portmannův pojem ranku: v biologii první a jediný pokus nějak formalizovat pocit, že některé živé bytosti jsou vnímány jako vyšší než jiné (Portmann ovšem nikdy neprosazoval, že by se plži měli utlumit ve prospěch orlů: ti by odumřelou travu a listí jistě ve své podsluneční povýšenosti odmítli odklízet). Poté, co rozlišování přestalo, máme sice exkrementy v galeriích, za to mír a stabilitu. Exkluzivní svět německých univerzit, kde se pár vyvolených obíralo nejcentrálnějšími otázkami bytí v roli duchovních knížíat nového věku (či si to alespoň myslelo), je ten tam, ale svět, kde je cílem vysokoškolský diplom pro polovinu populace, získej jak získej, není tak výbušný, jako byl ten někdejší. Po válce až do osmdesátých let svět německého myšlení ještě přežíval v těch, kteří se myšlenkové formovali před válkou, podobně jako staré stromy v takzvaných „pastevních

lesích“ ještě stojí, mohutné a důstojné, ale nové semenáčky už stačil dobytek všechny vypást – až zmizel docela, nikoli žit, ale už jen studován. “

Novověká Evropa, alespoň ta kontinentální, definitivně skončila v roce 1945 v troskách Berlína a je smutnou skutečností, že Hitler byl v mnoha směrech její kvintesencí a neblahým, leč legitimním vyústěním. Šedesát let poté je možno si otevřeně říci, že Třetí říše nebyla ve své podstatě „zneužitím“ nápadů řady německých myslitelů, ale mnohem spíše jejich realizací, byť extrémní. K jejímu poražení došlo právem, neboť každé živé bytí je sice v hloubi sebe sama nevývratně přesvědčeno o vlastní hodnotě, ale mělo by to říkat nanejvýš velmi přitlumeně: systematizovaná vypínavost a arogance tohoto typu si přes všechny své mrazivé a udivující výkony „koleduje o přesdržku“, neboť se postavila na božský piedestal rozhodování – zapomněla, že není instancí posledního soudu a že možná nenahledá, proč Bůh či svět učinili ty, kdo se jí nelíbili.

Od těch dob může kontinentální Evropa v zásadě duchovně přežívat jen z milosti Ameriky, své podivné dcery za oceánem, a každý záchvěv někdejšího myšlení, byť sebebenignější, se dá odmávnout jako „fašistoidní“ s odkazem na holokaust. Uprostřed deštného pralesa, obklopen motýly, kteří ještě před nedávnem v Portmannově smyslu zvnějšňovali svou niternost v krásných barevných ornamentech a teď musí být produktem mutačních a selekčních mechanismů, jsem si uvědomil, že Portmannovo učení nutně odumírá ve světě, kde jeho kořen uschl, a právem.

Z Komárkovy stati *Adolf Portmann (1897-1982): Život, kořeny, myšlenky*, která vyšla v roce 2008 jako součást sborníku **Biologie ve službách zjevu: K teoreticko-biologickým myšlenkám Adolfa Portmanna** (ed. Karel Kleisner).